

УДК 372.3:37.035.6

Єпіхіна Марина Анатоліївна

кандидат педагогічних наук

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна

Курило Наталія Олександрівна

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Старобільськ, Україна

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ НАРОДОЗНАВСТВА

Стаття присвячена актуальній проблемі сьогодення – формуванню основ патріотичного виховання у дітей дошкільного віку. У роботі подано аналіз останніх досліджень і публікацій, які присвячені питанням патріотичного виховання дітей дошкільного віку, визначено сутність поняття «патриотизм», його мета, визначається роль народознавства як одного з дієвих засобів формування патріотичних почуттів. Окреслені ефективні форми і методи роботи, що застосовуються сьогодні в дошкільних закладах для формування почуття патріотизму в дітей дошкільного віку.

Ключові слова: патріотизм, патріотичне виховання, народознавство, дошкільники, народні звичаї, традиції, обряди.

Вступ. Протягом багатьох століть наш багатотраждальний народ бореться за свою культуру, за свою незалежність, за своє право бути народом, який має власну мову, власну територію мешкання, власний історико-культурний досвід, національний характер і ментальність. Безперечним є той факт, що на переломних етапах історії загострюється самосвідомість народу, зростає інтерес до своїх витоків, свого коріння, своєї культури – всього того, що характеризує його самобутність. Підвищення інтересу до власного національно-культурного „Ми” спостерігається насамперед у тих країнах, які стали незалежними в недалекому минулому, або ж виборюють свій суверенітет сьогодні [1].

Події останніх років в Україні засвідчили, що саме сьогодні національно-патріотичне виховання дітей та молоді має стати одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку громадянина як високоморальної особистості, яка плекає українські традиції, духовні цінності, володіє відповідними знаннями, вміннями та навичками... [2]. Формування патріотизму на сучасному етапі є фундаментом і опорою суспільного й державного устрою та запорукою ефективності функціонування всієї системи соціальних і державних інститутів. Важливим напрямом патріотичного виховання є залучення до народознавства – вивчення культури, побуту, звичаїв рідного народу. Саме тому у всіх дошкільних закладах України приділяється значна увага вихованню у дітей любові до Батьківщини, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням патріотичного виховання дітей дошкільного віку присвятили свої дослідження Л.Артемова, А.Богуш, А.Виноградова, Н.Гавриш, Н.Лисенко, Л.Лохвицька, Т.Поніманська та ін. Дані роботи висвітлюють теоретичні засади народознавства, зміст і методику ознайомлення дітей з українською національною культурою, літературою, мистецтвом; розкривають методичні прийоми ознайомлення дітей з державними і національними символами, побутом, святами, звичаями, обрядами, іграми, народним промыслом.

Отже, **мета статті** – розкрити важливість формування основ патріотичного виховання у дошкільників засобами народознавства, з'ясувати найбільш ефективні

форми і методи роботи.

Виклад основного матеріалу. Патріотизм – одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури [3]. Метою патріотичного виховання є формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття любові до власної землі, родини, держави, пошани до видатних історичних діячів, готовності до виконання громадянських та конституційних обов'язків.

Найсприятливішим для початку систематичного патріотичного виховання є дошкільний вік. Це найважливіший період становлення особистості, бо саме у цей час закладаються передумови громадянських якостей, формуються уявлення дітей про людину, суспільство і культуру. Це період, коли особливо активізується інтерес дитини до соціального світу, суспільних явищ.

Патріотичні почуття дітей дошкільного віку засновуються на їхньому інтересі до найближчого оточення (сім'ї, батьківського дому, рідного міста, села), яке вони бачать щодня, вважають своїм, рідним, нерозривно пов'язаним з ними. Важливе значення для виховання патріотичних почуттів у дошкільників має приклад дорослих, оскільки діти значно раніше переймають певне емоційно-позитивне ставлення, ніж починають засвоювати знання. Чим більше збагачується такими цінностями досвід дитини, тим значнішим є авторитет дорослих, які, на думку дитини, відповідають моральним критеріям [4].

Сучасна система дошкільного виховання визначила головне завдання освіти: національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку засобами народознавства. Використання народознавчого матеріалу потрібне в різних сферах життя дитини. Завдяки народознавству малюки глибше відчують, що знання про свій народ – це пізнання себе самого.

Державним стандартом дошкільної освіти є Базовий компонент дошкільної освіти, який реалізується програмами та навчально-методичним забезпеченням, що затверджуються Міністерством освіти і науки України. Його мета – забезпечення життєвої компетентності дитини, до змісту якої входить і поняття «бути громадянином своєї країни, патріотом свого народу». Змістом Базового компоненту визначено освітні лінії, що забезпечують засвоєння дитиною способів (механізмів) розвитку (саморозвитку), набуття знань, умінь і навичок

дитини: «Особистість дитини», «Дитина в соціумі», «Дитина в природному довкіллі», «Дитина у світі культури», «Гра дитини», «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», «Мовлення дитини» [5]. Завдання патріотичного виховання дошкільників відображені в тій чи іншій мірі в кожній з освітніх галузей:

– освітня лінія «Особистість дитини» – формування елементарних уявлень дитини про себе як носія свідомості та самосвідомості, сприйняття себе в контексті відносин з іншими;

– освітня лінія «Дитина в соціумі» – формування уявлення дитини про країну, народи, нації, суспільство, людство; виховання готовності сприймати соціальний досвід, робити добрі вчинки;

– освітня лінія «Дитина у природному довкіллі» – формування моральних норм гуманної взаємодії з природним довкіллям; виховання любові до природи, рідного краю;

– освітня лінія «Дитина у світі культури» – залучення дітей до надбань національної культури; формування ціннісного ставлення до українських мистецьких традицій та творів українських митців; виховання інтересу до українського декоративно-прикладного мистецтва;

– освітня лінія «Гра дитини» – ознайомлення з українськими народними іграшками та місцями їх виготовлення; вчити відповідально ставитися до обов'язків, пов'язаних із роллю в грі;

– освітня лінія «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» – формування інтересу до довкілля та самого себе; стимулювання та активне сприймання людей та подій, що відбуваються у соціумі;

– освітня лінія «Мовлення дитини» – формування уявлення дітей про українську мову як державну, уміння вести діалог, використовуючи етикетну українську лексику.

До ефективних методів і форм організації патріотичного виховання належать: екскурсії вулицями рідного міста, до історичних пам'яток, визначних місць; розповіді вихователя; бесіди з цікавими людьми; узагальнюючі бесіди; розгляд ілюстративних матеріалів; читання та інсценування творів художньої літератури; заняття; ігри; розв'язання проблемних ситуацій; запрошення членів родин у дитячий садок; спільні з родинами виховні заходи; зустрічі з батьками за межами дошкільного закладу, за місцем роботи; участь у громадському житті міста та ін.

Основною формою навчання дошкільників у процесі організованої пізнавальної діяльності є заняття. Формування у дітей дошкільного віку знань про сучасне і минуле українського народу, усвідомлення ними своєї належності до роду, краю, держави, формування національної гідності, гордості, самоповаги, самодостатності, виховання патріотичних почуттів відбувається переважно на заняттях з народознавства. Вони проводяться систематично у всіх дошкільних групах (починаючи з четвертого року життя).

Організуючи народознавчу роботу з дошкільниками, вихователі повинні в комплексі розв'язувати пізнавальні, навчальні, розвивальні, виховні та мовленнєві завдання. Пізнавальні завдання передбачають розширення обсягу знань дітей про Україну, її історію, культуру, природні багатства, природу рідного краю. Навчальні завдання включають формування перших наукових народознавчих та історичних понять, у майбутньому – основи наукового мислення, національної свідомості, самосвідомості та психології. Розвивальні завдання – це розвиток усіх психічних процесів у дитини: запам'ятовування, уважності, зосередженості, логічного мислення, уяви. Мовленнєві завдання є супутніми на кожному народознавчому занятті. Словник

дітей поповнюється обраними виразами, коли вони слухають фольклорні твори та твори українських письменників, кожне заняття супроводжується розповідями дітей про бачене, почуте, пережите. Виховні завдання мають на меті прищепити дітям насамперед любов до рідного краю, до землі своїх предків, до рідної мови, оселі, до батьківщини, почуття гордості за свій народ, повагу до національної культури, національних звичаїв та обрядів. Природними національними рисами характеру українців вважають щирість, гостинність, доброту, мудрість, щедрість. Отже, ці риси особистості потрібно виховувати у дитини, використовуючи для цього багатий народознавчий матеріал [6, с.291].

Основним завданням занять з народознавства у дошкільному закладі є систематичне ознайомлення дітей з народними звичаями, традиціями, обрядами, що сприятиме ранньому прилученню їх до багатих скарбів духовної культури українського народу, його історії; зародить у дитячих душах почуття гордості за талановитих людей, що жили і живуть на українській землі. Заняття з народознавства сприяють вихованню у дітей духовності на національному ґрунті, доброзичливості, чесності, взаємоповаги, поваги до культур інших народів, ушанування їхніх традицій, обрядів.

У дошкільному закладі матеріали з українського народознавства широко використовуються на заняттях з ознайомлення дітей з явищами навколишнього світу і рідної природи, з художньої літератури, образотворчої діяльності, на музичних заняттях, а також поступово впроваджуються у повсякденне життя групи. Результатом такої роботи є проведення свят народознавчої тематики.

У дошкільному закладі рекомендується проводити такі народні свята та обряди відповідно до календарної сезонності: навесні – Великодні свята та різноманітні веснянки; влітку – зелені свята, Івана Купала, обжинки, Спаса; восени – Свято врожаю, Покрова; взимку – день святого Миколая, Різдвяні свята, Стрітіння [7, с.129]. Свята народознавчої тематики важливо проводити у дні, коли вони збігаються з обрядовим календарем або після відповідної дати. Як відомо, жодне свято в українській народній обрядовості не обмежується одним днем, комплекс святкових дійств охоплює від трьох до семи днів, що створює найсприятливіші умови для посилення переживань дітей, повторного відчуття святковості події, її важливості в житті дітей і дорослих.

Залучення дітей до дійової участі у традиціях і звичаях рідного народу дає їм змогу практично пізнавати його культурно-історичний досвід, бути продовжувачами справи батьків і дідів. Діти охоче беруть участь у виготовленні костюмів та їх атрибутів свят. Вихователь, керуючи цією роботою, може ще раз звернутися до змісту тих творів, що лежать в основі сценарію, до пояснення обрядів, звичаїв і традицій українського народу. Діти беруть активну участь в оформленні зали чи групової кімнати до свята. Використовуючи при цьому речі щоденного вжитку, які мають традиційне призначення і виконують функції обрядів, діти мають можливість ще раз закріпити уявлення про них, уточнити і конкретизувати набути знання. Слід зазначити, що український народ у своїх звичаях і традиціях завжди відводив дітям особливе місце, і тому дорослі, особливо під час свят, виявляли свою любов до них і турботу. Ці традиції необхідно підтримувати, віддаючи дітям усе найкраще.

Успіх патріотичного виховання залежить від правильно організації всієї освітньої роботи в дошкільному закладі, зокрема й від створення розвивального етнічного середовища.

Для ефективного ознайомлення дітей з національною культурою, звичаями та традиціями в групових кімнатах оформлюються національні осередки, які на-

повнені державними та народними символами, оберегами, ляльками в національному одязі, дитячими народними музичними інструментами, зразками декоративного мистецтва. У цьому осередку можна також створити міні-осередок – куточок родини, у якому розмістити світліни членів родини, інформацію про найближче сімейне оточення дітей. Такі осередки сприяють формуванню у дітей національної свідомості, любові до рідної землі, розуміння нерозривного зв'язку минулого, сучасного та майбутнього.

Музейна педагогіка є інноваційною технологією у сфері особистісного виховання дітей, яка створює умови заурення особистості у спеціально організоване предметно-просторове середовище. Звичайно, в умовах дитячого садку неможливо створити експозиції, що відповідають вимогам музейної справи. Тому і називаються ці експозиції «міні-музеями». Частина слова «міні» відображає вік дітей, для яких вони призначені, розміри експозиції і чітко визначену тематику такого музею.

Міні-музеї в дитячому садку – це особливий розвивальний простір, створений з метою долучення дитини до світу мистецтва, розширення її культурного й національного світогляду, формування життєвої компетентності.

З метою пропаганди української мови, народної творчості та декоративно-прикладного мистецтва в дошкільних закладах створюються міні-музеї: «Українська світлиця», «Бабусина хата» та ін. Українська хата оспівана в піснях, описана в казках та інших літературних творах. Про неї народ береже цікаві повір'я, прислів'я, приказки, легенди. Педагогі разом з дітьми і батьками облаштовують такі «світлиці» предметами народного декоративно-вжиткового мистецтва, що спонукають дітей до усвідомлення ними їхньої національної приналежності, символізують Українську державу. Така «світлиця» створює уявлення про перебування в селянській хаті – такій, в якій мешкали наші діди-прадіди; розширює знання дітей про інтер'єр сільської хати (піч, лави, стіл, стільці, мисник, ікони в рушниках, скриня, ліжко або лежанка, рушники, килими, рядна, глиняний посуд); знайомить дітей з мистецтвом вишивання, плетіння з лози, різьблення, випилювання, гончарства; виховує бережне ставлення до результатів праці майстрів.

У «Світлиці» діти закріплюють знання про нашу Батьківщину, її народ, про українську мову, вивчають народну мудрість – пісні, приказки, прислів'я, казки, загадки, слухають у записі народні пісні та колискові. Тут дітей знайомлять з українськими письменниками, національними героями, читають легенди, розповідають про національні символи-обереги: віночок, рушник, калину та ін.

Предметно-розвивальне етнічне середовище у ДНЗ може бути облаштоване шляхом наповнення етнозасобами всіх куточків групової кімнати.

Наприклад, у куточку «Кухня» розміщені народні кухонні побутові речі у зменшеному, однак аналогічному за зовнішнім виглядом кухонними предметами давніх українців, які дошкільники використовують у самостійній ігровій діяльності і під час спеціально спланованих вихователем ігор.

У куточку книги розміщують книжки з малими жанрами дитячого фольклору, які вихователь читає та вивчає з дітьми, залучаючи малюків до етноскарбниці українського народу.

У куточку природи висаджують кімнатні рослини та поселяють тимчасових мешканців, поширених на території України, подають короткі відомості про їхній розвиток, умови життя та способи догляду й використання.

Куток гри облаштовують народними іграшками, виготовленими народними майстрами з різних куточків

України. Такі іграшки використовуються не лише для дитячих ігор, а й з метою вивчення народно-декоративного мистецтва загалом.

Музичний та фізкультурний зали оснащують, відповідно, дитячими народними музичними інструментами і предметами спортивного інвентарю, виготовленими в народному дусі, тобто з використанням декоративної різьби на деревині чи розписом [6, с. 229].

Отже, дух етнопобуту, етнотрадицій, етнокультури та етнопедогогіки у ДНЗ, на наш погляд, повинен бути присутній скрізь і оточувати дитину повсюдно.

Патріотичні почуття у дошкільників не виникають самі, вони є результатом спільної ідейно-виховної роботи сім'ї і ДНЗ. Практика показує, що найбільш ефективним та актуальним інтерактивним методом виховання патріотизму дошкільників є метод проєктів.

Проєктна діяльність унікальна, адже мало того, що вона інтегрує кілька методів навчання і виховання, також вона дозволяє активно залучати до освітнього процесу батьків. За допомогою проєктної діяльності розвивається як особистість дитини, так і її пізнавальні та творчі здібності. Хочеться відзначити, що залучення батьків до спільних проєктів також впливає на становлення дитячо-батьківських відносин, на активність батьків у спільній виховно-освітній роботі [8, с.9].

Звичайно, у ДНЗ проєкти – це зазвичай не індивідуальна, а сімейна діяльність, оскільки дитина є обмеженою в засобах та інструментах пошуку, збору та обробки інформації. Тому, звичайно, робота над проєктом здійснюється під керівництвом вихователя та батьків.

На **I етапі (підготовчому)** вихователь проводить анкетування батьків на наявність знань і уявлень заявленої теми проєкту; діагностує дітей з метою виявлення рівня сформованості знань та уявлень щодо обраної теми проєкту.

На **II етапі (основному)** відбувається збір, аналіз та систематизація інформації з даної теми; планується майбутня діяльність, спрямована на реалізацію проєкту; забезпечується дидактичний комплекс для реалізації проєкту; проводяться заняття з дітьми, бесіди, екскурсії, розваги, тематичні свята; організуються спільні заходи з сім'ями вихованців.

На **III етапі (підсумковому)** відбувається підсумкове діагностування дітей, повторне анкетування батьків, оформлення матеріалів проєкту (альбоми, виставки, фото колажі тощо).

Під час роботи над проєктами батьки повинні постійно пам'ятати, що суть методу проєктів – це формування самостійності дитини в пошуку інформації, обробці даних, а не у тому, хто зробить проєкт краще чи ефектніше. Батьки не повинні брати на себе більшу частину роботи над проєктом, інакше губиться сама ідея цього методу. А от допомога порадою, інформацією, виявлення зацікавленості з боку батьків – важливий фактор підтримання мотивації й забезпечення самостійності дошкільників. Отже, кожен з патріотично спрямованих проєктів не тільки допомагає залучати батьків до виховно-освітнього процесу, покращує дитячо-батьківські стосунки, але і підвищує культуру батьків, інформованість у сфері національно-патріотичного виховання, активізує творчість і відкриває нові здібності, а також підвищує результативність виховно-освітньої роботи.

Викладений матеріал дозволяє зробити такі висновки. Основи патріотичного виховання мають бути сформовані в дошкільному віці, адже вони визначають подальше життя дитини, її моральний розвиток загалом. Саме в цьому віці у дітей закладаються риси майбутньої особистості, формується самосвідомість та світосприймання; відбувається загальний психічний розвиток, дошкільники набувають необхідного досвіду для подальшої життєдіяльності, накопичують враження від

пізнання світу; в цей період відбувається становлення пізнавальної активності особистості. Наймогутнішою дієвою силою, за допомогою якої можна успішно вирішувати питання щодо формування виховання патріотичних почуттів, національної гідності, гордості,

самоповаги, самодостатності, є народознавство. Ефективними формами і методами патріотичного виховання дошкільників є заняття з народознавства, створення національних куточків та міні-музеїв у дошкільному закладі, проектна діяльність.

Список використаної літератури

1. Іванюк Г.І. Ідеї національно-патріотичного виховання дітей і молоді в умовах трансформації суспільства [Електронний ресурс] / Г.І.Іванюк. – Режим доступу: <http://www.lib.iitta.gov.ua/704514/1/ЗБІРНИК-ОСТАТОЧНИЙ.pdf>. – Загол. з екрана. – Мова укр.
2. Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/pozashk_osv/48106/. – Загол. з екрана. – Мова укр.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Аль-Хамадані Н.Д. Патріотичне виховання дітей дошкільного віку як пріоритетний напрямок сучасної національної освіти [Електронний ресурс] / Н.Д.Аль-Хамадані, О.М.Вдович, Н.М.Сидоренко. – Режим доступу: [http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/373/Visnuk%20,%20№%207\(296\),%20%202,%202015.pdf?s](http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/373/Visnuk%20,%20№%207(296),%20%202,%202015.pdf?s). – Загол. з екрана. – Мова укр.
5. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Науковий керівник: А.М.Богущ, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; — К.: Видавництво, 2012. – 26 с.
6. Лисенко Н.В. Етнопедagogіка дитинства. Навчально-методичний посібник. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2011. – 720 с.
7. Богущ А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2002. – 407 с.
8. Формування основ креативності дітей через інтерактивні форми роботи з батьками / Укл. Мелетич І.М., - с.Новопілля, 2015. с. 61

Стаття надійшла до редакції 18.04.2017 р.

Епихина Марина

кандидат педагогических наук
старший преподаватель кафедры дошкольного и начального обучения
ГУ «Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко»
г.Старобельск, Украина

Курило Наталья

кандидат педагогических наук, доцент
доцент кафедры документообедения и информационной деятельности
ГУ «Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко»
г.Старобельск, Украина

ФОРМИРОВАНИЕ ОСНОВ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ У ДОШКОЛЬНИКОВ СРЕДСТВАМИ НАРОДОВЕДЕНИЯ

Статья посвящена актуальной проблеме современности - формированию основ патриотического воспитания детей дошкольного возраста. В работе представлен анализ последних исследований и публикаций, посвященных вопросам патриотического воспитания детей дошкольного возраста, определены сущность понятия «патриотизм», его цель, определяется роль народоведения как одного из действенных средств формирования патриотических чувств. Указанные эффективные формы и методы работы, применяемые сегодня в дошкольных учреждениях для формирования чувства патриотизма у детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: патриотизм, патриотическое воспитание, народоведение, дошкольники, народные обычаи, традиции, обряды.

Epikhina Maryna

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., senior lecturer
Department of Preschool and Primary Education
Luhansk Taras Shevchenko National University
Starobilsk, Ukraine

Kurylo Natalia

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Documentation and Information Activity
Luhansk Taras Shevchenko National University
Starobilsk, Ukraine

THE FORMATION OF BASIS OF PATRIOTIC EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN BY MEANS OF ETHNOLOGY

The article proves the relevance of bases formation of patriotic education of preschool children by means of Ethnology, the problem of forming a citizen of the state is revealed, according to the features of the role of patriotic education in the development of the individual as a citizen-patriot. The paper presents an analysis of recent studies and publications devoted to patriotic education of preschool children, the essence of the concept of "patriotism" and its purpose are defined. The article focuses on the fact that preschool age is the most favorable for the beginning of

systematic patriotic education, defines an important line of patriotic education of preschool children – introduction to ethnology as one of the most effective means of formation of patriotism. The article deals with the analysis of effective forms and methods of organization of patriotic education of preschool children. One of these forms is the class of Ethnology, whose main task is the systematic introduction of folk customs, traditions and ceremonies to children that promote early involvement in preschool children to the rich treasure of spiritual culture of Ukrainian people and its history. Effective form of patriotic education of preschool children is ethnology holiday themes. The success of the patriotic education depends on creation of correct developmental ethnic backgrounds (national corners, mini-museums). Such centers contribute to the formation of national consciousness of children, love of homeland, understanding the indissoluble link of the past, present and future.

Key words: patriotism, patriotic education, anthropology, preschool, folk customs, traditions and ceremonies.